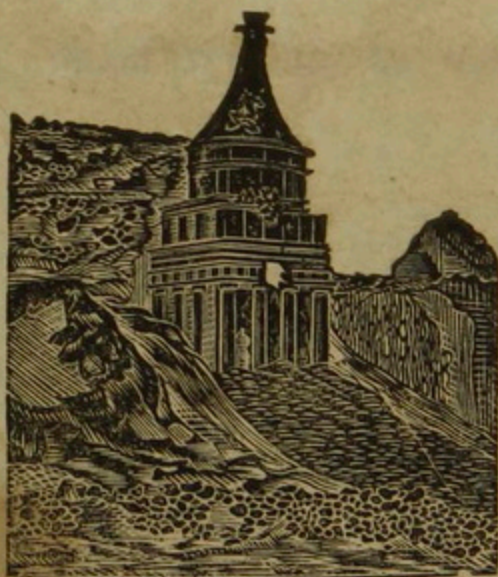

Ա Ի Օ Ն

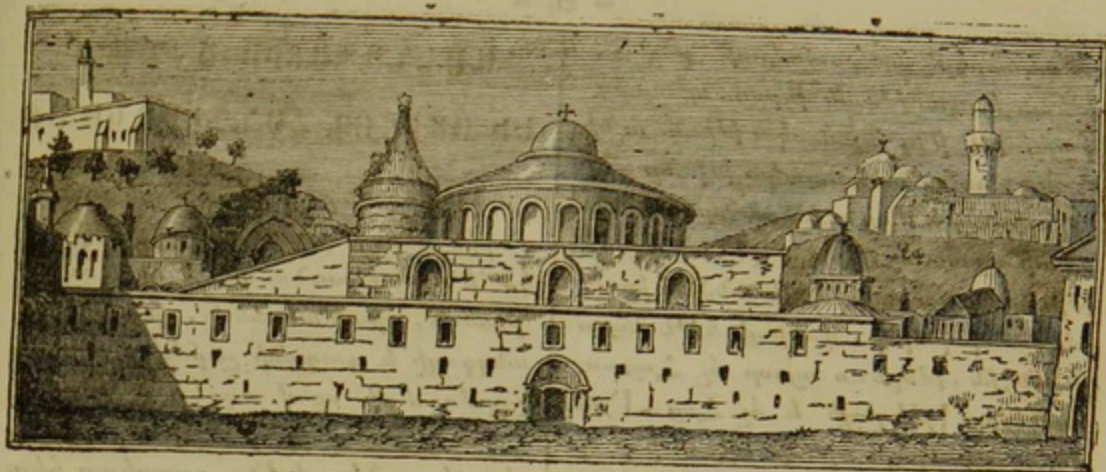
Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՅԳԵՅԻՆ, ԲԱՆԸՍԻՐԿԱՆ, ԳԻՆԳԻՏԿԱՆ
ԵՒ ՔԸԴԱՔԸԿԱՆ

ՈՒԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻՇՄԵԼՅ

ՅԵՐՈՒՍԵԴԷՄ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ
1873

Մ Ի Օ Մ

ՈՒԹՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 2.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՓԵՏՐՎԱՐ 28.
1873.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Հ Ա Ն Դ Է Ս Տ Ա Ր Ե Դ Ա Ր Զ Ի

Ն Ա Հ Ա Տ Ա Կ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ս. ՎԱՐԴԱՆԱՆ Յ
ԵՒ ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ

Ինչպիսի ամեն նոյնպէս եւ այս տարի դպրոցական վեց ամսեայ հաշտութենէն զինի Ս. Վարդանանց անմահ յիշատակի եւ յառաւմագործաց Վարժարանի տարեդարձի առթիւ շքեղ եւ վայելուչ հանդէս կատարուեցաւ վարժարանի մէջ. Հանդեսին ներկայ էին Վմեն. Սրբազան Պատրիարք Հայրն եւ Վիսաւանական ուխտիա Գեղ. Հարք եւ Լիւծարք՝ նմանապէս համայն Ուխտաւորք՝ արք եւ կանայք. Հարկ չի կայ ասել, որ այսպիսի ազգային սրտառու թոնախմբու-

թիւներն եւ հանդէսներն Վրդին յառաջագիմու թեան խորհրդաւոր դրօշմներն են. որովհետեւ այսպիսի հանդէսներն ազգասիրական եւ հայրենասիրական զգացումներն փառ եւ կենդանի կը պահեն. ուստի փափագելի է մեզ, որ իջ միայն Ս. Վրդայ, այլ ամեն հայաբնակ գիւղօրէից եւ քաղաքաց մէջ շքեղ կերպիւ կատարուի Ս. Վարդանանց նահատակութեան նուիրական տարեդարձը:

Քաջայայտ եմք, որ եթէ ամեն ճշմարիտ հայ մտածէ այդ կրօնատէր եւ

հայրենասէր նահատակաց քաջութեան և արութեան վերայ, պիտի ըզգայ, թէ ի՞նչ նշանակութիւն ունի Վարդանանց նահատակութիւնը մեր Նիկեղեցւոյ և Ղզգութեան նկատմամբ. պիտի զգայ, որ մեր այս օրուան գոյութիւնը նոցա օրինակելի անձնութիւններէն պարտիմք. վասն զի եթէ նոքա չը լինէին, թերեւս այսօր ո՛չ Հայաստանեայց Նիկեղեցի և ո՛չ Հայ — Ղզգ լինէր աշխարհիս երեսին: Ուստի չեմք կարծեր, որ այս առթիւ մեր յայտնած փափագը, ամեն Հայու փափագ չը լինի:

Կատարուած հանդեսին մէջ կարդացուեցան Հայերէն. Տաճկերէն և Վաղղիարէն ծառեր. Հայերէն կարդացողներն էին Աւետիս Կարապետ տեան Պօլսեցի և Կարապետ Տ. Յովհաննէսեան թրակացի. Տաճկերէն՝ Վեորդ Տ. Յարութիւնեան Իսմայէլացի. իսկ Վաղղիարէն՝ Կարապետ թովմասեան Չանագ — Վալէցի Նոյն պէս կատարուեցան Հայերէն երկու տրամախօսական արարուածներ եւ կարդացուեցաւ Ս. Վարդանանց նահատակութեան առթիւ ոտանաւոր մը տրամախօսական ոճով, զոր ընթերցողը Սիօնի մէջ պիտի տեսնէ: Ի վերջոյ հանդէսն կնքեցաւ յորդորական բանիւ և օրհնութեամբ Ամեն. Սրբազան Պատրիարք Հօր:

Ահաւասիկ արժան կը համարիմք կարդացուած Հայերէն մէկ ծառը Սիօնի մէջ հրատարակելով՝ ընթերցողաց հաղորդել ո՛չ իբր կատարեալ գործ, այլ ի քաջալերութիւն գրող աշակերտին և իւր ընկերակցաց:

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ Ս. ՀԱՅՐ

ԵՒ ՅԱՐԳՈՅ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆՔ

Երբ միանգամ ընդարձակ երկրագնդիս վերայ բնակող ազգաց վիճակը ի նկատի առնումք, և ուշի ուշով քննեմք, պիտի տեսնեմք, որ նոցա մէջ անզգալի և փաղտնի շարժում մի կայ. շարժում մի՛ որով ազգեր և թագաւորութիւններ իրարու կը մերձենան, ժողովուրդներ իրենց դրացեաց հետ ընտանութիւն կ'ընեն: Որով գիտութիւնք, արուեստք և վաճառականութիւնք կը ծաղկին հեազհետէ, և ազգքան զազգ անզգալապէս կը յառաջագիմէ թէ բարոյական գիտութեամբ և թէ՛ նիւթական զօրութեամբ, եւ ժամանակի որ և իցէ դիպուածոց մէջ իւր նորոգ ստացած գիտութիւնն ու զօրութիւնը յայտնելով՝ հազիւ աչոււնիս կը գոցենք և կը բանաւմք և ահա՛ կը հրաշանանք և կը զարմանանք նոյն հրաշալեաց վերայ: Սակայն ո՞վ է սոյն հրաշքը գործողը, ո՞վ է սոյն շարժման պատճառը, եթէ Սէրը և Սիւնութիւնը ըսեմ՝ չը պիտի սխալիմ, այն միսթանական սէրը՝ որ իբրեւ մի սուրբ յօդակապ զմարդ իւր նմանւոյն հետ կը միացնէ այնպիսի ամրապինդ կապով մը՝ զոր և ոչ իսկ ժամանակի հզօր ձեռքը՝ կարէ խլել այս սուրբ կապը. վասն զի սէրը երկնային է և յաւիտեական: Ահա այս սէրն է, որ խիստ սքանչելի գործքեր յառաջ կը բերէ: Սիրով նոյն իսկ յաւիտենից անմահ Աստուածը յերկնից ի ստորինս իջաւ. միտցաւ մարդկային բնութեան հետ, որով երկնքի և երկրի մէջ նորոգ խաղաղութիւն եւ հաշտութիւն հաստատուեցաւ: Ուրեմն սէրն է միակ աղբիւր եւ մայր ամենայն բարեաց, եւ նովաւ միայն կը յարատեւէ եւ

հաստատուն կը կենայ մարդկային ընկերութիւնը կամ միաբանութիւնը . իսկ առանց սիրոյ՝ անմիաբանութիւնը կը տիրապետէ մարդկան մէջ, որ քայքայելով մարդկային ընկերութեան հիմունքը կը կործանէ, որով և կը լինի աղբիւր և ծնող ամենայն չարեաց :

Իսցատրեմք խօսքերնիս .

Ինչպէս որ բնութեան մէջ ամեն բան մասունքներէ եւ տարեքներէ բաղկացած է , և սոցիալ անբաժան մի աւորութեամբն է որ աշխարհս կանգուն կը կենայ , և մարդ կենդանութիւն կը կրէ , և եթէ ասոնցմէ մէկը խանգարի աշխարհ տակն ու վրայ կ'ըլլայ եւ կը կործանի . այսպէս եւս մարդկային ընկերութիւնը եթէ իւր ամեն մասունքներով իրարու օգտին համար միաբան և միահալման գործէ՝ կրտէ հաստատուն կալ և յարատեւել , և մեծամեծ բարք եւս արտադրել : Իսկ միութիւն ըսելով՝ պարտիմք իմանալ ազգի մը անհատից ազգասիրութար իրարու հետ միանալը երկրին կամ ազգին օգտին համար . վասն զի՝ ազգ մը իւր անհատից միութեամբ կարող է իւր ունեցածն անկորուստ պահել , կարօտութիւն ունեցած բաները ձեռք բերել , և հետզհետէ յառաջագիմել , առաթուր հարկանելով ամեն նեղութիւնք եւ դժուարութիւնք : Ուրեմն՝ իւրաքանչիւր անհատի էական պարտքն է ազգասիրութեամբ օգնել իւր եղբարց , միաբան և միահալման գործելով . վասն զի ոչ ոք չէ կարող առանձին ամեն բան ընելու կարողութիւնն ունենալ , որով չէ կարող իւր ազգին ամեն կարօտութիւնները լեցնել . միայն Վստուած է ամենակարող : Ուրեմն ամեն մարդ հանապազ կարօտութիւն ունի օգնութեան ընկերին . վասն զի բնութիւնը մարդկան զանազան ձիրքեր

չնորհած է . մէկն իր հանճարով կամ գիտութեամբն , միւսը իւր զօրութեամբ , ուրիշ մը եւս իւր նիւթական կարողութեամբ իրարու մերձեցնելով՝ կը կազմեն ամբողջ մը , և միաբան գործելով՝ յառաջ կը բերեն ազգութու և շահաւէտ գործ մը . նման երկասէր մեղուններու , որք իրենց թաղուհւոյն իշխանութեան տակ միաբան աշխատելով և գործելով՝ իրենց բլիթները մեղրով կը լեցնեն : Եւ հայտնի միաբանութեամբ միայն կը պահուի ազգի մը գոյութիւնը , ասով միայն կարող է ազգ մը շարժիլ , բլննել իւր անցեալը , բաղդատել ներկային հետ . զգալ իւր տկարութիւնը և քայլափոխել դէպ 'ի յառաջագիմութիւն : Եւս միաբանութեամբ ազգեր եւ թագաւորութիւններ օրքան զօր կը գերազանցեն զերեարս Եւ հայ Եմերիկայ , այն անծանօթ երկիրը , որ չորս դար յառաջ խոր տգիտութեան մէջ թաղուած էր , իւր ժողովուրդը տգէտ , վայրենի և մարդակեր անտառներու մէջ անբանօրէն թափառական կը շրջէր , Եւրոպացւոց ձեռքով կը թուելով՝ այսօր լուսաւոր ազգաց կարգին մէջ բարձր 'ի գլուխ կը պանծայ . վասն զի գերազանցեց նա շատ բանի մէջ քան զԵւրոպացին իսկ : Եւս այսչափ մեծ է միութեան գործած հրաշքը :

Իսկ ընդհակառակն այն ազգը կամ ժողովուրդը , որոյ անդամներն իրարու հետ սերտ միանալով չեն գործեր , այլ՝ ամենայն դք ինքզինքը մեծ և գլուխ կը սեպէ , և կը ջանայ իւր գործը կամ խորհուրդը յառաջ տանիլ , ո՛հ կը սոսկամ ըսելու . այն ազգի կործանումը մերձ է . վասն զի 'ի խանգարիլ մասանց՝ խանգարի և բուլրն , ինչու որ ազգ մը իւր ամբողջ կողմուածքով կը նմանի անուաւոր

ժամացոյցի մը՝ որուն եթէ անխնե-
րուն մէկը պակասի կամ խանդարի,
այնուհետեւ չէ կարող իւր պարտու-
պատշաճ գործողութիւնը կատարել,
այլ երբեմն կազմի կազմ կ'ընթանայ,
և երբեմն կը դադարի: Այսմ կը նմա-
նի մարդկային մարմնոյ մը կազմաւած-
քին, որն որ տարերքներէ բաղկացած
ըլլալով՝ նոցա միութեամբն է՝ չոր կեն-
դանի կը մնայ, և եթէ այս տարերք-
ներն իրենց սովորականէն աւելի ա-
ռաւելուն կամ նուազին, կը խանդարի
մարդկային կազմաւածքը, և մարմինը
կամ կը տխարանայ և կամ հիւանդու-
թեամբ կը մեռնի: Այսպէս և ազգ-
մը կամ ժողովուրդ մը՝ որ իւր անհա-
տից հետ միաբան չը գործեր, բնական
է որ չը յառաջագիմելէ զատ՝ օր ըստ
օրէ իւր ունեցած բարոյական և նիւ-
թական զօրութիւնքն նա կը կորու-
սանէ: Ըստ որում երբ կրակի մէջէն
նիւթը վերցնեմք՝ ոչ միայն հուրը չար-
ծարծիր և չը բորբոքիր, այլ և երթա-
լով կը սարսփի, և ի վերջոյ մոխիր կը
գառնայ: Ահ, բանի բանի ազգեր եւ
թագաւորութիւններ սոյն անմիաբա-
նութեան անցաք որկորոյն ծարսէ եւ
զան, Ահա այն Սակեդոնական հը
զօր տէրութիւնը, որ ժամանակ մը
համայն տիեզերք վեր ՚ի փայր յաւ-
ղեց, Թագաւորութիւններ և ազգեր
իւր յաղթական կառաց անխնեքուն
կոխան ըրաւ, ՚ի վերջոյ ինքն ալ կոր-
ծանեցաւ, և Հռովմէական պետու-
թեան տակ նուաճեցաւ, վասն զի՝
մեծին Աղէքսանդրի մահէն զկնի նորա
ընկածաւալ պետութիւնը զանազան
մասերու բաժնուեցաւ, իւր միու-
թիւնը քակտեցաւ, զօրութիւնը ըս-
պառեցաւ, որով անկարող եղաւ ինք-
զինքը կառավարել եւ հաստատուն
դիրքի մը մէջ դնել:

Սակայն Թողունք ընդ հանուրը, և

Իմանաւորի մեր ազգի վերայ դարձը-
նեմք այժմ մեր ակնարկը:

Հայ ազգն ալ ժամանակաւ ուրիշ
ազգաց նման ունէր իւր հայրենի եր-
կիրը Հայաստան, իւր դիւցադուն
Թագաւորները և քաջասիրտ իշխան-
ները, իւր հոյակապ եւ մարդաշատ
քաղաքները, այլ սակայն անմիաբա-
նութեան և երկարառակութեան բա-
ղուկները զոկեցին զայն այն ամեն բա-
նէրէն, կորսնցուց Հայն իւր Թագա-
ւորութիւնը, աւերեցաւ Հայաստան,
եւ նա այժմ յերկիր օտար զուրկ ՚ի
հայրենեաց կը չըլլի Թափառական:
Թողունք այս ամեն Թշուառութիւն-
ները, որք հետզհետէ եկան Հայառ-
տանի վերայ, Հայն փոխանակ զգա-
լու իւր անցեալ և ներկայ աղէտից իւ-
կական պատճառները, դեռ անտար-
բեր կեցած իւր դրոսի ազգաց յա-
ռաջագիմութեան քայլերը կը հաշուէ:
Ահ, այս բարի նշան մը չէ Հոյու յա-
ռաջագիմութեան համար, վասն զի՝
այն ազգը որ իւր Թշուառութեանց
և նեղութեանց բուն պատճառները
ուշի ուշով չը քններ, եւ հասու չը
լինիր, նշան է որ նա չը կամիր յառա-
ջագիմել, վասն զի ճշմարիտ յառաջա-
գիմութեան զգացումը կը ծնանի մար-
դոյ մէջ իւր Թշուառութեանց ճա-
նաչումէն, և այն սուրբ իղձէն՝ որով
կը փափաղի ըւսաւորեալ ազգաց
կարգին հասնիլ և զանոնք գերազան-
ցել: Աւրեմն սի Հայք, բանանք աչ-
քերնիս, սթափինք խոր Թմրութե-
նէն, զգանք որ մեր Թշուառութեց
և տգիտութեան պատճառը անմիա-
բանութիւնն է, այն անմիաբանու-
թիւնը՝ որ զկնի անչափ աղէտից՝ զոր
հասոյց Հայոց, այսօր եւս իւր բա-
ղուկները կը տարածէ: Ալ բաւա-
կան է, Թող դադրին այսուհետեւ
անմիաբանութեան և երկարառակու-

րեւ սոցիալ անվերջ հետեւութիւնն բազմատորագիր աղերսագիրներ կը տեղան 'ի պատրիարքարան և կը խնդրեն, որ զայն իրենց վիճակի վերայ եպիսկոպոս ձեռնադրել տայ իբրեւ վարձատրութիւն նորա անթուելի և անհամեմատելի բարեմասնութեանց և քաջագործութեանց, յաւելլով միանգամայն թէ՛ եթէ իրենց խնդիրքն չը կատարուի, ժողովուրդն մեծապէս պիտի ցաւի:

Եւ այդ երբ այդ բազմադիմի ընտիր յատկութեամբք և առաքինութեամբք զարդարեալ առաջնորդն եպիսկոպոս լինի, կամ այն է որ այլ եւս բնաւ չը վերագառնար իւր վիճակն և Պօլսոյ մէջ, յստիւնս Վոսպորի, իրեն համար հանգիստ կորոնէ, կամ այն է որ, թէ և կը վերագառնայ, բայց գոգցես գրչսովն փոփոխուած. այլ եւս նորա համար սահմանադրութիւն, ժողովուրդ, առաքինութիւն, իրաւունք և պարտք բնաւ նշանակութիւն չունին, ըսկ օգահնչիւն բաւեր են. այլ եւս դպրոցներն նորա համար ստահակութեան բոյներ են, և հարստահարիչներն անիրաւութեան կշտամբիչներ: Եւ ահա՛ կը տեսնուի, որ սուղ ժամանակի մէջ այդ նորաստակ առաջնորդն փոխանակ ժողովրդի տառապանաց սիրտինք մատուցանելու, ինքն ամեն կերպով տառապանք կը լինի ժողովրդին, փոխանակ ժողովրդի հետ միանալով՝ ներքին և արտաքին, բարոյական և նիւթական հարստահարչաց դէմ դիմագրաւելու, ինքն ժողովրդի դէմ կը զինի, նորա անդորրութիւնն ու խաղաղութիւնն կը վերջով, նորա մէջ խռովութեան մահաբեր սերմեր կը սերմանէ, նորա եղբայրական և բրիտանիական միութիւնն կ'երկարաւիճէ և բազմադիմի կուսակցութիւններ իրարու դէմ կը

յարուցանէ, որով և բաղմամբիւ միմեանց ներհակ նամակներ և ծակերագր-թիւններ կը հասնին մի գէնի միայ թէ՛ 'ի Պատրիարքարան և թէ՛ 'ի գրասենեակս խմբագրաց, յորոց մի քանին մինչ յերկինս կը բարձրացնեն զայն ըստ առաջնոյն և մի քանին ևս մինչ 'ի դժոխս կ'իջուցանեն: Այսու Վզգային Վարչութիւն սոյն եպիսկոպոս կուսակցութեան մէջ ընդ երկար կը ծփայ, բնիչներ կը զրկէ ճշմարտութեան վերահասու լինելու համար և հուսկ ուրեմն 'ի Վ. Պօլսոյ կը հրաւիրէ նոյն նորաստակ տառաջնորդն, որ այլ եւս չը կամիր անտի մեկնիլ, և եթէ ուրիշ թեմերէ իսկ 'ի պաշտօն տառաջնորդութեան կոչուի, իբրեւ անձեռնհաս հրաժեշտ կը տայ, Պօլսոյ դատարկաջղութենէն չը զրկուելու համար:

Եւ հա՛ այս է պատճառը, որ այժմ մեծամեծ թեմերու վիճակաւորք ըստ մեծի մասին նորոնծայ և երիտասարդ վարդապետներ են. իսկ, ընդ հակառակն, եպիսկոպոսունք Վ. Պօլսոյ մէջ իբրեւ աբեղաներ քարոզչութեան պաշտօն կը կատարեն:

Այսու մեք չեմք կամիր ասել թէ՛ վարդապետներն առաջնորդութեան իրաւունք և արտօնութիւն չունին, կամ թէ միայն եպիսկոպոսաց կը սրբապանի վիճակաւոր լինել, քաւ լիցի այլ թէ՛ ինչ է պատճառը, որ այդ եպիսկոպոսներն մինչդեռ վարդապետ են ամեն բանի ձեռնհաս կը լինին և ժողովրդի սիրան գրաւելու, որով և եպիսկոպոսական բարձր պաշտօնին հասնելու համար, բնաւ աշխատութիւն չեն խնայեր, սակայն երբ եպիսկոպոսանան այլ եւս առաջնորդութեան անձեռնհաս կը լինին և Վ. Պօլսէն չեն կամիր հեռանալ, և եթէ հեռանան իսկ վաղ ընդ փայթ կը վերադառնան և անուղղակի պատրիար-

քուժեան կը հետամտին : Չը գիտեմք, թէ արդեօք սրատրորքութիւնըն վիճակի մը առաջնորդ լինելէն հետ է, կամ թէ նուազ ձեռնհասութեան կը կարօտի : Այս անգին մերկայարանոց կ'երեւի, որ նոցա իրենց վարդապետութեան միջոցին ցոյց տուած փոքր ինչ գործունէութեան իսկական և ներքին նպատակն՝ Ազգի և Եկեղեցւոյ շինութիւնն ու ժողովրդի բարոյական և մտաւորական յառաջագիտութիւնն է : այլ մի միայն ժողովրդի պարզմտութիւնն շահասիրտի տգէտ զատրելով եպիսկոպոսական բարձր կոչումն անարժանութեամբ յափշտակել և գիտակցութեւն առնել :

Ահա այս կէտը մեր ազգային կրօնական և քաղաքական ժողովոց խորին ուշադրութեան արժանի է իբրեւ մի ամենակարեւոր և կենսական խնդիր :

Ուրախ եմք, որ կրօնական ժողովն վանօրէից խորհուրդ մի կազմած է վանքերու վիճակներն հետազօտելու և բարեփոխելու համար : բայց մեր սոյն առաջարկած խնդրոյ լուծումն ու բարեփոխումն աւելի շահաւէտ և անհրաժեշտ է : Այո, վանօրէից վերայ հոգ տանելէն աւելի սկսեք է եկեղեցականաց և կենդանի ժողովրդոց բարոյական վիճակին և կրթութեան հոգ տանիլ : վասն զի կրթութեամբ միայն կարող է մարդ անշահասէր, արդարասէր, ազգասէր և ժողովրդասէր լինել : Պէտք է եկեղեցականն ու աշխարհականն հայրական և որդիական սիրոյ ամուր և անլուծանելի կապերով իրարու հետ կապել, որով միայն հընարաւոր է Հայութիւնն, Հայաստանեայց եկեղեցին և հայ լեզուն անմահ և անկորուստ պահպանել : Պէտք է հովուին և հօտին մէջ փոխադարձ

սէր, վստահութիւն, պատիւ, յարգ և աջակից գործունէութիւն ու ազգաշինութիւն յառաջ ածել : Այլ երջանակ սկսեք է ամրապնդել ժողովրդի յարաբերութիւնն՝ առաջնորդի հետ, և առաջնորդի յարաբերութիւնն՝ Ազգային Արքեպիսկոպոսի հետ, որ մեր Հայաստանեայց առաքելական Եկեղեցւոյ սկզբանց յատկանիշն է : վասն զի մեր Եկեղեցին իւր ընդհանուր որդւոց սոյն սերտ միութեւն միայն կարողացած է դիմագրաւել յոգնաթիւ արհաւիրոյց ու փոթորկոց, և մինչեւ ցարդ կանգուն և անսասան մնալ :

Սի այսպիսի խնդիր անտես առնել կը նշանակէ Հայութիւնն ջլատել, Եկեղեցւոյ հիմն խախտել և ամենադեռից պատճառ լինել : Սեբ այնպէս համոզուած եմք, որ եթէ վիճակաւորք աշխուրջ հսկողութեւն, խորհմութեամբ և արթնութեամբ ժողովրդի միութիւնն ու խաղաղութիւն անխղով պահպանեն, ապականիչ և ազգակործան կուսակցութեց տեղի չըտան և իրենց հօտի հետ աջակից գործունէութեամբ աշխատին, այն ժամանակ մինչեւ ցարդ գործուած սոսկալի հարստահարութեանց և ոչ մին տեղի կունենայ, և եթէ ունենայ իսկ, կարող է տեղւոյն ժողովուրդն իւր առաջնորդի աջակցութեամբ, առանց երկարաձգելու, իսկոյն նորա դեղն ու դարմանն գտնել և Ազգային Արքեպիսկոպոսի վերայ 'ի դուր չը ծանրանալ : մինչդեռ այժմ կը տեսնեմք, որ Արքեպիսկոպոսի փոխանակ ժողովրդի բարոյականութեան և յառաջագիտական կենաց վերայ խորհելու, մարդաջինջ մոլութեանց և պժգալի անբարոյականութեց բարձման վերայ մտածելու, միշտ այն պիտի գործքերով կողմադի, որոնք մի միայն առաջնորդաց յատուկ գործքերն են :

Վերջապահելով մեր խօսքը՝ կրկին և կրկին անգամ կրօնական և քաղաքական ժողովոց ուշադրութիւնն կը հրաւիրեմք սոյն կետին վերայ, և կը խնդրեմք անտես չ'առնել այս կենսական խնդիրն. այլ մի առ մի ցուցակագրել, թէ քանի՞ եպիսկոպոսունք կան ազգին մէջ, ո՞րք ծերութեամբ անձնաւորն հասնի վիճակաւորութեան, ո՞րք արտաքսուած են վիճակաւորութենէ իրենց թերութեանց համար, ո՞րք տակաւին վիճակներն կը խռովեն առաջնորդութեան համար, և ո՞րք քարոզչութիւն մի պատրուակելով՝ կը խուսեն վիճակաւորութենէ:

Այս ամենն անաշուտապէս 'ի հաշիւ առնելով պարտաւոր է անշուշտ Աղգային Վարչութիւնն բոլոր անդործ և անսլաշոն եպիսկոպոսներն կամ վիճակաւոր կացուցանել, եթէ ձեռքն հաս և արժանաւոր են, և կամ Հայաստանի վանօրէից մէջ զետեղել, որպէս զի պարագործութենէ յառաջ եկած չարիքներն վերնան Աղգին մէջէն, և եկեղեցականութիւնն ազատի սոյն կըշտամբանքներէն, որոյ ենթակայ է յարաժամ:

Մ. Ս. Յ.

«Իշխան վր իւր միակ ամսին պատաւ խանաւորուն չէ. այլ նաեւ, նպատակաց ամեն միոյն »:

Հետեւեալ համառօտ խորհրդաւորութիւնը կրնայ փոքր ինչ այն ամեն անձանց ուշադրութեան արժանի համարուիլ, որոնք մեծ կամ սղօթիկ հոգեւոր կամ մարմնաւոր կառավարութեան մը գլուխ անցած՝ մարդկանց վր

րայ հակելու ծանր պարտաւորութիւն իրենց վրայ ստանձնած են յ'ստուծոյ:

Հատ խօսուած և շատ գրքեր յօրինուած է իշխանի մը պարտուց և իրաւանց վրայ, ուստի հոս իմ նպատակը այսպիսի բնդարձակ նիւթի մը վրայ ծառել չէ, որ շատ թերթերու կը կարօտի, և ո՛չ ալ իշխանի մը արդարասիրութեան վրայ բնդհանրապէս խօսիլ է միտքս, այլ միայն գրաւոր աննշան կարծուած բայց խիստ կարեւոր կէտ մը կը կամիմ բացատրել, այս սինքն իշխանի մը արդարասիրութիւնը մինչեւ որ աստիճան հասնելու պէտքը ցուցանել:

Իտրեացական՝ և արդարասէր իշխան մը անշուշտ իւր հպատակաց, այսինքն իւր իշխանութեան տակ զրօնուող մարդկային խումբին բարօրութիւնը, յառաջադիմութիւնը և երջանկութիւնը կը կամի քանզի արդարութեան և բարոյական հաւասարութեան պահանջն է այս: 'Այ կը բաղձայ, կը ճքնի, որ իր օրով սկսի անոնց համար երջանիկ և յիշատակաց արժանի թուական մը, որով իւր անուընդ անմոռաց և կենդանի մնայ նոցա սերնդեան սրտից մէջ, նա իր կողմանէ շատ մը զոհողութիւններ ալ կրնէ սոյն բաւձալի նպատակին հասնելու: () Իննակի համար գիշեր ցերեկ անքուն կը մնայ, կ'աշխատի մարմն և մարմնով, մինչդեռ մարդկային փառաւորութիւնը, կամ աւելի ճիշդ բանք ին նախնութիւնը կը թերագրէր զինքը ձեռքը ունեցած իշխանութեան զօրութիւնն ու պերճութիւնը իւր անձին վրայ կենդրոնացնել: 'Այ՛ արդարասէր իշխանը՝ բնդ հակառակն շարունակ իր ժողովրդեան կենաց վրայ կը խոսի, խօսակցութիւնն ու գործքերն ալ բաւական կը հաստատեն որ նորա միակ փափաքը իւր ստորակար-

գէլոյ՝ իւր եղբարց հանգիստն է։ Բայց
ահա կատարելու պէս չը կրնար ժա-
մանել այսպիսի վեհ նպատակի մը։
Պատճառը։— Ամենի տակաւին պարտք
մը ալ ունի կոտորելիք, այն է իր
անձէն դուրս ելնել և դիտել մէյմը
Թէ՛ իր ժողովրդեան վրայ կարգած
պաշտօնեայքը կամ տեսուչքը եւս իր
հոգւովը կը վարուին խեղճ հպատա-
կաց հետ Թէ՛ անիրաւութեամբ եւ
զրկողութեամբ։ Ասկէց կը հետեւի
Թէ՛ իշխան մը իւր բոլոր պարտքերը
կատարած չըլլար, երբ միայն անձամբ
չը զրկեր իւր ժողովուրդը, այլ իւր
պաշտօնէից միջոցաւ, Թէ՛ պէտ և ինքը
Թերեւս անբուր եղած զրկանաց, Թէ՛
Թերի է իւր արգարաւորութիւնը,
երբ իւր անձէն դուրս ամեն ուրեք
ուր որ իւր իշխանութիւնը կ'ազդէ,
չը տարածեր արգարութեան գաւա-
զանը, եթէ գիտէ զայն, քանզի « Իշ-
խան մը իւր միակ անձին պատասխա-
նատուն չէ, այլ նա եւ իւր հպատա-
կաց ամեն միոյն »։

Ի՞նչ կը լինէր աշխարհիս վիճակը,
եթէ արգարասէրն Աստուած, որ բո-
լոր մարդկային բնութեան իշխանն է,
իւր կատարեալ և անթերի արգարա-
սիրութեամբը չստիպէր զաշխարհ, որ
միմեանց հետ արգարութեամբ վա-
րուին, սահմանելով վարձ՝ լսողին, պա-
տիժ՝ չը լսողին։ Այս ապաքէն այս ան-
յեղին սկզբունքն էր, զոր քարոզեց Յի-
սուս աշխարհի վրայ, երբ յառաջ բե-
րաւ այն առակը, յոր ակներեւ կը
տեսնենք որ իշխանը իւր պարտապան
ծառային շնորհ ընելէն զինի, կ'ստի-
պէ զծառայն եւս զի և նա շնորհ ընէ
իւր ծառայակցին։ Եթէ պարտք է
իշխանին ստիպել շնորհ ընելու, ո՞ր-
քան եւս առաւել ստիպել չի զրկելու։
Արատարեալ արգարասիրութիւնը այս
կէտին մէջ կը կայանայ։

Իշխանը այս կէտին դործագրու-
թեամբ խողովորութիւնը իւր հպա-
տակաց մէջ կը Թագաւորեցնէ ըստ
իւր բաղձանաց, խաղաղութիւն, որ ա-
մենակարեւոր է, մարդոյ Թէ՛ իւր հոգ-
ւոյն և Թէ՛ իւր մարմնոյն հանգստու-
թեան համար, և որ աղբիւր է ամէն
բարեաց, ինչպէս որ խռովութիւնը
աղբիւր է բոլոր չարեաց։

Հպատակաց ապստամբութիւնը
ոչ միշտ իշխանի մը բռնութենէն կը
ծագի, այլ շատ անգամ նորա անիրաւ,
ագահ և ամարդի պաշտօնէից մըն ըն-
թացքէն, նոցա դաժան և անհամ-
բոյր բնաստրութենէն և վերջապէս
նոցա հայհոյից, պիղծ և խոցոտիչ լեզ-
ուէն, որ սայրասուր ժողովի պէս կա-
րելէր կը խոցէ նոյն հաւատարիմ սրբ-
տեւրը, որք իշխանին բարերարու-
թեանց յիշատակաւը կը բաբախեն,
և որք չեն կարող սակայն ժուժալ այս-
պիսի երկրորդական և վատ բռնաւո-
րաց անտանելի լծոյն, բռնաւորներ,
որ կրցած են միանգամ իրենց օձային
խորամանկութեամբ շահել բարեսիրտ
իշխանին դիւրահաւան սիրտը։ Բան-
զի այսպիսի ապականեալ պաշտօնեայ
մը միշտ իշխանութեան շահը պաշտ-
պանելու պատրուակուլ կը գործէ։
Խեղճ իշխանը իր շահը ապահովուած
տեսնելով՝ եւս առաւել կը յարի ա-
պահովիչ պաշտօնէին, չը մտածէր որ
այսպիսի անարժան և անմարդավայել
միջոցներով կը պաշտպանուի այն շահը,
որուն եթէ տեղեակ ըլլար կամ գոնէ,
այսպէս ըսենք, վայրկեան մը ակնա-
տես ըլլար, սոսկումով ետ պիտի քաշ-
ուէր սոյն պաշտօնէին և անոր տեսու-
թեան անգամ չը պիտի կրնար հան-
դուրժել այլ եւս, և անոր սոյն վայր-
կենէն յաւիտեան պաշտօնէ դադա-
րումը անհրաժեշտ պիտի սեպէր։
Քանզի պիտի իմանար որ ժողովրդեան

դժգոհութիւնը հազիւ այսպիսի արդարադատ գործով մը կարելի է դադարեցնել. քանզի պիտի տեսնէր որ այդ մասնաւոր շահերը, զորս նոյն անիրաւ պաշտօնէին միջոցաւ կ'ստանար, ժողովրդեան շահուց կը հակառակին, հետեւապէս և իր ճշմարիտ և բուն շահերը չեն կրնար բլբլ, իրեն՝ որ այն քան ժողովրդեան յառաջագիմութեան և բարօրութեան իսկապէս կը բաղձայ:

Լստուածաձնջին մէջ խիստ ցուաւր օրինակ մը կը կարդանք որ պինտ մօտէն այս խնդիրը կը շօշափէ: Հեղինայն ճերուռագարդ և պատկառելի քահանայն, անշուշտ կատարեալ անձ մ'էր, և ժողովրդեան բարիքը կը կամէր անտարակոյս, բայց ահա իւր այս մարդկային կատարելութեան մէջ անգամ թերութիւն մը ունեցաւ, և այս մէկ թերութեան համար սոսկալի պատժոյ մը ենթակայ եղաւ: Ի՞նչ էր այս թերութիւնը. — իրեն երկու որդւոց անիրաւ և բռնական ընթացից վրայ ներողամիտ աչօք հայկը: Սակայն կարելի է ըսել որ Լստուած յանցանաց համեմատ չը չափեց պատուհասը: Քաւ լիցի: Քանզի հեղինայն որդիքը՝ իրենց գայթակղելի վարուքը ժողովրդեան բարոյական կեանքը կը սպաննէին, և այն սոսկալի սճիրը անուղղակի կերպով իրենց հօրը վրայ կ'ընար, քանզի Խլառու-Լիւն կընէր անոնց:

Ուրեմն ո՞վ իշխանք, առ ձեզ են խօսքերս, մտածեցէք վայրկեան մը թէ սոյնպիսի դատապարտելի Խլառու-Լիւն մ'ալ դուք չէք ըներ ձեր երկրորդական պաշտօնէից, որոնք իրենց չոր և մոլի վարուքը հաղաթաւորները կը գայթակղեցնեն, և ձեր ժողովրդեան փափաքելի խաղաղութիւնն ու երջանկս թին կը վրդովնեն, ձեզմէ պիտի պահանջուի անոնց հասուցած ամեն չարեաց հաշիւը յաստուածակոյս կողմ

մանէ. քանզի դուք, իշխանք ժողովրդեան, « Դուք ձեր միակ անձանց պատասխանատուքը չէք. այլ նաեւ ձեր հպատակաց ամեն միոյն »:

Մ . Վ . Ս .

ԶԳԵՂԵՑԿՈՒԹԵՆԷ ԳՐՈՑ ՍՐԲՈՑ

Ս . Գիրք պարզութեամբ, ուժգընութեամբ և ճիշտութեամբ գեր ՚ի վերոյ է քան զամենայն մատենագիրս Հռովմայ և Յունաստանի: Հոմեր իսկ ոչ ժամանեաց վսեմութեան օրհնութեանցն Սոփիսի, վերջնոյն մանաւանդ, զոր ՚ի բերան ուսանիլ պարտ էին համայն մանկունք Իտալիի: Ոչ մի ներբողեան յունական կամ լատինական կարաց հասանել բարձրութեան Սաղմոսաց, զոր օրինակ այն որոյ ըսկիզբն է այսպէս. « Լստուած աստուծոց, Տէր խօսեցաւ և կոչեաց զերկիր », անդր քան զսոհման երեւակայութեամբոյ անցանէ: Ոչ Հոմեր և ոչ այլ որ ՚ի բանաստեղծից հաւասարեցաւ Լսայեաց նկարագրողի զիառս Լստուծոյ, յաչս որոյ « Թագաւորութիւնք իբրեւ հատ աւաղոյ, տիեզերք իբրեւ վրան՝ կանգնեալ այսօր և բարձեալ վաղիւ »: Ի զի ունի մարգարէս բղբաղցրութիւն և զգգուանս տուարածականի ՚ի զուարթագին նկարագիրս իւր վստաղաղութենէ, և է զի բարձրանայ մինչեւ թողուլ զամենայն ՚ի ստորեւ: Իայց իցէ ինչ, ՚ի հեթանոսական հնութեան բաղդատելի ընդ եղերականն Երեմիայ աշխարողի զագէտըս ժողովրդեան իւրոյ, կամ Նաումայ, որ ՚ի բացուստ տեսանէր հողաւ զանկուսն բարձրութեւն Եփեսոսի

ընդ ճգամբք անհամար զորաց : թուի իմն թէ յաչս նկարիցի բանակի, եւ շառաչ զինուոց եւ կառաց զսեղիս բաղ խիցեն . այնպէս կենդանի է նկարագրու թիւնն , զի պաշարէ զերեւակա յու թիւն . նա յետկուսէ թողու 'ի բացեայ զՀոմեր : Ան դու ընթեռնու եւ զ'անիւն , որ յայտնէր Պաղտատարայ զմտալուտ վրէժխնդրութիւնն Աստուծոյ 'ի վերայ նորա : Խուզարկեալ եթէ գտանիցի ինչ զոր մարթիոյն ընդ սմա առնուլ 'ի կշիռ : Բաց յայտնանէ ամենայն ինչ 'ի Ս . Պիլրս ընդ միմեանս յողի . համայնն պահէ անդ զիւր սեղհական հանգամանս . պատմութիւն , յողումք օրինաց , նկարագիրք , վսեմ հատուածք , խորհուրդք , բարոյական ճառք , 'ի մի բան ասել , ընդ բանաստեղծս հնութեան եւ ընդ մարգարէս նշնալի ինչ է տարբերութիւն , որչափ ընդ ճշմարիտ աւիւնն եւ ընդ կեղծ : Օ՛ի սորա ազդեալք 'ի ճշմարտութենէ , զերկնայինն մեզ առնեն զգալի , իսկ նորա գունն գործեալ 'ի վեր քան զինքեանս բարձրանալ , զմարդկային տկարութի յանձինս առնեն նշմարելի :

ՖԵՆԵԼՈՆ

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Տիգրանեան Սկրտիչ Եպիսկոպոսը Պոլսոյ քահանայից մէկէն ձեռագիր Աւետարան մը ձեռք ձգած լինելով՝ խնդրած էր քանիցս Ամեն . Սրբազան Պատրիարք Հայրը , որ Ս . Աթոռոյս թանգարանին նուիրէ . բայց նա յանձն չէր առած : Վերջապէս անցեալ տարի Տիգրանակերտցի Սեփ . Սինասեան մահատեսի Յովհաննէս Էֆէնտին

յաջողած էր համոզել զՍկրտիչ Եպիսկոպոսը քովն եղած ձեռագիր Աւետարանը Ս . Աթոռոյս թանգարանին նուիրելու համար : Աստի առնելով նորա ձեռքէն մօտ օրերս ուխտաւորաց ձեռամբ Ս . Աթոռ հասցուց :

Աւետարանը մագաղաթի վերայ երկաթագրով դրուած է եւ մեծագիր է . անխնամ մնալուն պատճառաւ բաւական մաշած եւ մէջէն թուղթեր թափած են : Իւր մէջ մի քանի տեղ կրկնուած թուականին նայելով՝ 1271 տարի յառաջ գրուած է . որովհետեւ Փրկչի 603 . իսկ Հայոց ՃԱ թուականը կը կրէ : Եթէ յիշեալ թուականներն տարակուսանք եւս վերցնեն , այսու ամենայնիւ թէ՛ Ղրքին հնութիւնը՝ եւ թէ՛ գիրը կը հաստատեն , որ հին դարուց գործ է :

Աստի պարտք կը համարիմք Սինի միջոցաւ շնորհակալութիւն յայտնել թէ՛ Սեփ . Յովհաննէս Էֆէնտուն եւ թէ՛ Սկրտիչ Եպիսկոպոսին . որ վերջապէս հաճած է նուիրել 'ի յիշատակ Ս . Աթոռոյս թանգարանին , հետեւեալ մակագրութեամբ :

« Ս . Աւետարանս , զոր խոստացայ ընծայել յիշատակ թանգարանի Սուրբ Երուսաղէմի Յակովբեանց սրբազան Առաքելոց վանուց . ահաւասիկ 'ի ձեռն Սեփ . Սինասեան մահատեսի Յովհաննէս Էֆէնտուն յղցի մնալ 'ի նոյն թանգարան յիշատակ յաւիտենական » :

1872-Յունիս 12

'ի Տիգրանակերտ :

Սկրտիչ Եպիսկոպոս

Տիգրանէան :

ԳՊՐԸԶ ԼԵՖԻՕՇԱ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԱՆՆԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՄԻ ՈՒ

1872

Վ Ա Ր Ի Տ Ա Թ

	Թահսիլաթ		Պապայե		Նապիե երևն	
	Ղաւ .	Փր	Ղաւ .	Փր	Ղաւ .	Փր
Սէվճուտաթի նագտի , սէնէի սապրգտան	3529				3529	
Արիվրիկո տէկիրմէնին իճարէսի , պա քոնթրաթօ	13085		5915		19000	
Արկամեա վէ եօլ տէկիրմէնին իճարէսի "	15560		3440		19000	
Կավիճի տէկիրմէնին իճարէսի	800		800		1600	
Վաւթօլ 43 սաաթ սուլուն "	1000				1000	
Վիլիսէ պահճէսինին "	325				325	
Հաճի Աիմոն խանէնին քիրալարը	275		120		395	
Իւլ քափուլը քուլլինտէքի տիւքեանըն քիրասը	120				120	
Տէօրթ պապ խանէնէրին վաքըֆիյէլերի	132		70		202	
Սօմագին Հասրլաթը	543	30			543	30
Լսկի զիմեմաթլեր պա էսամէ վէ պա թահվիլ	10034		30755	20	40789	20
Սուրբ Սահար վանքըն վէ պաշ փուհարըն						
Հասրլաթընտան 5080						
" " " Տալար վէ սիւտինտէն 4247	9327				9327	
" " " Բէնչպէրլերին էսկի տիլունաթը	3411		5606		9017	
667 քըյէ զէյթեաղը մահսուլաթը , ֆի 5 1/2	3668	20			3668	20
Թահսիլաթը երևն	61810	10				
Օլմեմաթը երևն			46706	20		
Վարիտաթը երևն					108516	30

Ս Ա Ն Տ Ը Ղ Ը Ն

Պարստէ մուհարրէր սանաղըն մաթլուպաթը վէ նագտիյէսի	Ղաւ .	Փր
	69717	5
	69717	5

ԵԿԵՂԵՑԻՆԻՆ ՎԷ Ս. ՄԱԿԱՐ ՎԱՆՔԸՆ ՄԵՍԸՐԻՖԱԹՆԸ ՏԱՅՐԻ

1872	Մ Ե Ս Ա Ր Ի Ֆ Ա Թ	Ղ- .	Փր	Ղ- .	Փր
	Սուրբ Եկեղեցի խառնակներին, վարձապետ- ներէ վէ ֆաբրիկերէ վերիլէն մահիւնէր , պէր մուճիպի միւ ֆրէտաթ	13825			
	Լաւընորդըն 8 պղք խառնակներէ վէ Լաւը- նորդարանա	6000		19825	
	Սուրբ Եկեղեցիէ , մեթթէպէ վէ սայր լէվաղի- մաթա տայր բերեքէնթէ մեսարիֆէր , պէր մուճիպի միւ ֆրէտաթ			7995	20
	Լպնիլէ թամիրինէ " " "			3221	
	Քոնթրաթօլարա վէ իլամա " "	1309	20		
	Լմլաք վէ ասկերիլէյէ	703			
	Լպիլիճի տէկիրմէնին ինթիքալէյէսինէ	420			
	Հուգուգը միլիլէ իլին Լաւընորդըն պիւր մուա- վին իլէ Սուրբ Լթուա աղիմէթ ու ալ- տէթինէ	2243		4675	20
	93 ¹ / ₄ քլէ սարֆ օլունան դէյթ եաղը ֆի 5 ¹ / ₂			512	35
	Սուրբ Սահար վանքըն սրաղիլներինէ տայր	1311	10		
	" " " Լընամ րուսուամաթը	728	20		
	" " " Լսղըր Յոլհաննէսին իւճրէթի	500		2569	30
	Սեսարիֆաթը եքիւն			38799	25
	Սանտըղըն մաթլուպաթը վէ նագտիլէոի			69717	5
				108515	30

Հ Ա Լ Ի

	Ղ- .	Փր	Ղ- .	Փր
Պալատէ մուհարրէր Զ իմեմաթը եքիւն	46706	20		
Լնի վերիլէն իսթիքրաղար , տըշարըյա վէ վանքըլարա	2348			
Սուրբ Եկեղեցիէ միւլք ալընան 9 տիպ դէ- թին էշճարը	2000			
57 ³ / ₄ քլէ հաղրտէ օլան եաղ մահսու- լաթը ֆի 5 ¹ / ₂	3155	25		
80 քլէ տէֆա հաղըրտէ օլան եաղ վանքը Սահարտան ֆի 5 ¹ / ₂	440		54650	5
Սէվճուտաթի նագտի , սանագտա հաղըր			15067	
			69717	5

Բ Ա Ն

Ի ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ Ս՝ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

Ս. Հայկազունք, տեսէք ՚ի դաշտն Լրտազու
 Ի՞նչ գողում գողում ի՞նչ ձայն զէնքերու .
 Օտղիանց դարաստան սուր կը շողողայ
 Երկինք ու երկիր կարծես կը դողայ :
 Քաջաց մարմիններ յարիւն ապաժոյժ
 Ղիթաւալ կէնան յազգէն խուժադուժ .
 Հայոց կտրիճներ թափին տարածամ,
 Ինչպէս տերեւներ կը թափին յաշնան :
 [Յերկնից դէպ Սասիս լոյս կը շողողայ]
 Իսկ յերկիր պարսից շանթեր կը տեղայ .
 Ըստ գոյժ է Հայոց սեւ օր սեւ տարի,
 Օ՛յ ահա անկան որդիք իւր արի :

Մ. Ոչ այդպէս, ո՛չ, եղբայր իմ,
 Թէպէտ արեամբ թանկագին,
 Լոյս ծագեցաւ մեր ազգին .
 Խաւար Պարսից աշխարհին :
 Կը տեսնե՞ս դու այն սուրբ արեան վտակներ,
 Կենդանութեան համար թափեն անդ քաջեր .
 Յող շահեկան լինին նոքա Հայրենեաց,
 Որով բուսնին իրենց նման քաջք արանց :
 Պ. Ինչո՞ւ սոսկաւ գողումներէն, քաջորդի,
 Փողոց ձայնք են ազգարարող մեր սրտի .
 Օ, արթուցանել ճգնին թմրած մեր սրտեր
 Որ ազգութեան կանգնիմք պաշտպան անվէհեր :
 Ղիթաւալ գետին փռուած մարմիններ
 Սեր գոյութեան համար զոհ են անձնուէր .
 Ի սէր ազգին յօժարակամ այս ձենձեր
 Լստուածութեան հաճոյական է նուէր :

Գ. Քաջն Վարդան տեսէք ի՞նչպէս սիրտ առեր,
 Պարսից վերայ կը յարձակի անվէհեր .
 Տեսէք ահա ջարդեց աջ կողմ գնդին վատ,
 Տեսէք ի՞նչպէս վնասան մարմինք աստ և անդ :
 Գողաց գոհէ որպէս ամպրոպ շանթաձիգ,
 Թշնամեցն ոտք փախուտ խնդրէ, բայց և չիք
 Հնար փախչիլ, պաշարումն է խիստ սաստիկ,
 Թուլցան, լըքան այն ռխերիմ վատ ազգիք :

Ս. Ո՛հ կորովին ահա խորէն կը խոյանայ խայտալով,
Խաւարասէր թշնամւոյն սո՛ւր, բա՛ խորասկեց և կորով,
Հա՛ բողբոց թշնամւոյն զօրքն իրրեւ պարիսպ անթափանց,
Կտրեց խալառ փրկութեան յոյսն անո՛ց սրտէն մարդախանձ:

Գ. Ընդ՝ արին տեսէք Լըտակ, ինչպէ՛ն սլանայ իբր արծուի,
ժանտ Պարոխներն ինչ բուռն ուժով ցանկեց ցրուեց զերթ փոշի.
Ըրիական իւր յարձակմանց ո՛վ կրնայ դէմ դնել ո՛վ.
Սուրբ թերաքամ կիյնան Պարսից թոյլ ձեռքերէն դողալով:

Մ. Օ՛րամանալի Տաճատն հապա չէ՞ք տեսներ դուք Հայրդիք,
Ըյն շահատակն սքանչելի Տղմուտ թափեց շատ Պարսիկ.
Հայրենասէր սիրտ քաջերու իբրեւ պողպատ անթափանց,
Չազդեր կարծես սուր, տէգ, նիզակ արեանարբու թշնամեաց:

Պ. Ընդ հմայեակն իմաստութեամբ խոհական
Շրջան քրաւ և տուաւ թափ զօրութեան,
Ետի կողմէն զարկաւ գնդին Սասանեան,
Սուր սլաքներ թափեց գլխին անսպման:

Գ. Հրաշակերտ ներսեհին չէ՞ք նայիր,
Ի՛նչպէս շուտ իւր գնդով ժիրաժիր.
Եւ ջարդէ պարսից զօրքն անցարիր,
Վ իրաւորք դեռ ճգնին ի նանիր:

Ս. Ըհա մանուկն իմ՝ Վահան
Ըհա եկաւ յԱրեւան,
Սիրտն աղգասէր եռանդուն,
Վահան է կուրծքն աննկուն:
Օ՛տվուն պետաց դէմ կանգուն
ժայռի մը պէս դիմացկուն
Փշրեց ջարդեց նիզակներ
Գետին անկան սուր նետեր:

Գ. Ըրդարն Ըրսէն անսպառնի տխրեան
Ի սէր կրօնի և աշխարհին Ըրամեան
Երակ կտրած՝ անիրաւին դէմ վառուած՝
Հրդեհի պէս տողորեց գունդ Սասանեանց:

Յառաջագէմն Գարեգին յառաջացաւ աներկիւղ,
Իւր հարազատ եղբայրներով և գունդ մի Հայ զօրքերով,
Ընկաւ թէպէտ, բայց շատ Պարսիկ գիթաւաւ տապալեց,
Նախանուէր զո՛հ հաճելի զանձն Ընմահին նուիրեց:

Ս. Ըյն, ինչ կ'ըսէք, աղատն Հայոց ազատ որդիք
Ըյսպէս անկան դաշտի վերայ դուք կը հրճուիք.
Գարնան ծաղկունք նոցա արեան մէջ թառամին,
Կարծես կողման այն կարիճներն փռուած գետին:

Մ. Ըւար այր դաշտն հանգիստարան է մրձանաց,
Ըւ մրձանակն առին քաջերն, ազնիւ որդիքն Հայկազանց.

- Ղ. Ճմարտութիւնն երբ անարիւն ընտելացաւ աշխարհի,
Ետտուածորդին Յիսուս անգամ ահա վկայ 'ի Խաչի,
Սարտիրոսաց այս զոհն եղաւ Փրկիչ Հայոց աշխարհին .
Նահատակաց արեան կաթիլք վարդակարմիր ծաղկանց պէս
Օտարդ ու պսակ Լիկեղեցւոյ, փառք ու պարծանք եղան մեզ,
Յ. Քաջ լիցուք ճն Հայ որդիք
Վարդանանց սիրտն ընդունիմք,
Պահեմք նոցա սուրբ աւանդ
Կրօնքն, ազգութիւնն, անաղարտ :

Մ. Վ. Մարտիրոս :

Ե Ր Կ Ո Ւ Խ Օ Ս Ք

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՇՏՕՆԵՒԻՅ ՈՒՂՂՈՒԱԾ

(Հարաւնակութիւն և վերջ, տես թիւ 1.)

Օ.

Պ Ճ Ն Ա Ս Ի Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Եկեղեցւոյ պաշտօնէից ՊՃՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ չքանակութեամբ հասկանամք, չք վայելեր կրօնաւորին, քանզի ամօթ է. իսկ ուրիշ մեկնութիւն չեմք կարող տալ, քանզի պատրուակած պիտի լինիմք : Երբ որովհետեւ պճնասիրութիւնը կրօնաւորին չք վայել, հարկ է ուրեմն նշաւակել նորա անպատկառ երեւոյթքը :

Պճնասէրը ունայնամիտ է. ճմարիտ իմաստութիւնն ու առաքինութիւնը չք բնակիր ունայնամիտ զարդասիրին սրտին ու մտքին մէջ. ուստի յիմար է նա՝ որ խնեւելութեամբ հաւգուիլ շքուիլ կը սիրէ :

Հանդերձը մարմնոյ ծածկութիւն համար է, ինչ հարկ կայ աւելորդ հանգերձներով բեռնաւորիլ եւ ծաղրելի զարգերով պճնիլ՝ քանի որ պարզ հանգերձ մի մեր պէտքը կարող է հոգալ :

Սարդուն ճմարիտ զարդն է իւր հազուց կատարելութիւնքը, համեստութիւնը, առաքինութիւնն ու իմաստութիւնը, և սոցա կը վայելէ ընծայել արժանաւոր փառք և վայելուչ պատիւ : Պճնասէր եղողը այս ամեն կատարելութենէ զուրկ լինելը կը յայտնէ. քանզի չունենալով ճմարիտ արժանիք և իրական վայելելիութիւն, կուղէ արտաքին շքեղութեամբ փառք ու պատիւ ստանալ, բայց իրեն պէս պակասամիտներու զարմանքը միայն կրնայ գրաւել. այլ իմաստնոց առաջեւ ծաղր ու ծանակ կը լինի : Սերայաբասձներէն չք կարծուի թէ գձձութիւնը կը պաշտպանեմք և անոր բարոյական հանգամանք կրնծայեմք. ոչ, այլ մեր խօսքը չափաւորութեան, պարզութեան և համեստութեան համար է :

Պճնասիրութիւնը կանացի հանգամանք մի է. կարծեմ բաւական ամօթ է մարդու մը որ կը զիջանի կանանց

պէս արձնելու մոտադրութիւն դարձը
նէլ, Կոնանց մէջ անգամ երբ չափա-
զանց վայելչասիրութեամբ արձնազոր
դեպ մէկը տեսնեմք, նորա վերայ բա-
րի համարումն չեմք ունենար. անհա-
մետ, լիտի և այլն կանուանեմք. այլ
արձնասէր մարդն ի՞նչ անուանեմք,
հապա արձնասէր կրօնաւորն ի՞նչ ա-
նուանեմք . . . :

Ինչո՞ւմես ու զարգամիլ կանայք
իրենց արդ ու զարգումը կուղեն զարս
հրապուրել, նոցա կիրքերը գրգռել
և մեղաց սւ մոլութեան որոգայթին
մէջ ձգել, որ սատանայի գործ է և ոչ
մարդու, ուրիշ խելացիները զգուա-
նօք աչքերնին կը դարձնեն. իսկ ան-
միտները կապչին ու բերանաբաց կը
նային՝ առանց զգալու իրենց հոգւոյն
և սրտին մէջ ընդունած վէրքին ցաւը,
որ քաղցկեղն օդէս կը ճարակի և կը
խոցուտ մարմինն ու հոգին և կապա-
կանէ գեղեցիկ վարքն ու բնաւորու-
թիւնը: Իսկ երիտասարդք ալ կը պրճ-
նին իրենց աշխարհամոտութիւնը ցոյց
տալու, և թերեւս զարգամիլ կանանց
համամիտ լինելնին յայտնելու և ա-
նոնց խորհրդոց պատասխանելու հա-
մար, որով երկուքն ալ իրենց մոքի
դատարկութեան և սրտի ապականուե-
հաւատութիւն տուած կը լինին: Սակայն
եկեղեցւոյ պաշտօնեայն ի՞նչ վախճանի
համար կը զարգարուի. և թէ նպատա-
կը վերոյիշեալները չեն, ուրեմն ի՞նչ են.
և եթէ արձնասիրութիւնը ասանկ ան-
պարկեշտ ու հեշտախտային խորհուրդ-
ներ կը պարունակէ, ամօթ չ'եկեղե-
ցականին որ այսպիսի անսուրբ խոր-
հուրդներով զբաղել և այս կերպ զգ-
ուելի կարծիքներ հրաւիրէ իւր վերայ:

Պճնասիրութիւնը վտանգաւոր մո-
լութիւններէն մին է, զոր խափանել
կը պարտի եկեղեցականը և ոչ թէ իւր
օրինակովն ալ քաջալերել: Որչափ

հարուստներ փճացուցած է արձնա-
սիրութիւնը և քանի՞ աղքատներ յու-
սահատեցուցած է. միթէ անոնց պա-
տասխանատու չ'են եկեղեցւոյ պաշ-
տօնեայք, որ չ'են խրատել և փնտա-
կորութիւնը ցոյց տար. մանաւանդ
արձնասէր կրօնաւորք, որ իրենց օրի-
նակով թելադրիչ կը հանդիսանան:

Կը յիշէք անշուշտ, Հարբ, որ Ս.
Պատրիարք Հայրիկը արձնասիրութեան
դէմքարող մի տուաւ. և օրիորդ մի
լրագրաց միջոցաւ պատասխանեց թէ
“Նախ քու եկեղեցականներդ խրատե-
և զգուշացուր”. և նոյն յօդուածին
մէջ նկարագրած էր արձնասէր կրօնա-
ւորը իւր բոլոր խենչէ կերպարանօքն
ու լիտի շարժմամբը. չը պատկառե-
ցա՞ք զարդասէր Հարբ: Եթէ այսպի-
սի անարգութիւններէ ամօթ չ'էք կրեր,
կը նշանակէ թէ դուք ձեր պատիւը կը
բուսած էք. վասն զի ինչպէս ըսած է իւ-
մաստունին մէկը թէ, “Ով որ պատիւ-
ւը կորսնցնելէ կը վախնայ, այնպիսին
իւր անձը անկարգութիւններէ կը զսպէ
և անպատուութենէ կը զգուշանայ, իսկ
անգամ մի զայն կորսնցնողը կը համար-
ձակի առանց ամօթոյ ամեն չարիք
գործելու”: Նոյն օրիորդը թէ՛ր զար-
դասէր է, այդպէս ընելով թէպէտ իւր
անուղղացութիւնը յայտնեց, սակայն
դուք չ'էք խղճեր, որ պատճառ տուիք
նորա այդ համարձակութեան. և չը
համոզուեցա՞ք տակաւին որ ձեր օրի-
նակովը գեղձման առաջնորդած էք մը
ղովուրդը և պատասխանատու էք նո-
ցա չարեաց, մեղաց և մոլութեանց:

Երբ Յիսուս Քրիստոս վայ կը կար-
դար կեղծաւոր Փարիսեցիներուն՝ նո-
ցա արձնասիրութեան համար, երբ կը
նախատէր ու վար կը զարնէր նոցա փա-
ռաւոր ու երեւելի հանդերձներով
չըջելու բաղձանքը, միթէ մեզ համար
բացառութիւն ըլլաւ. “Հանդերձի

համար մի հոգայք, և երկու հանգերձ մի ունենաք ու, արգելական պատուէր ներն՝ ինչպէս ամեն մարդու համար, միթէ նոյնպէս, և առաւել ևս մեզ հա մար ալ չէ՞ :

Այդք է Հարք իմ և եղբարք, ափս սոս է այն հոգն ու մտածմունքը զոր կը վատնեմք ցեցերու կուր լինելք հան դերձներն ստանալու, պահպանելու և մանաւանդ անոնցմով զարդարուելու համար : Այդ հակողութիւնն ու մտա տանջութիւնը եթէ ոմանց բարուց ուղղութեան և հոգւոյ փրկութեան վերայ ըրած լինէինք որչափ արդիւնաւոր և մխիթարական էր թէ մեզ եւ թէ այլոց համար :

Պճնասիրութեան ետեւէ մոլորեալ եկեղեցականը իրաւունք կուտայ այլոց կարծել, որ փառամով, խաբեբայ, շոպոյ, ցանկասէր և վավաշոտ է . քանզի ինչպէս լզնիկ կըսէ. « () արդար ուղղործնաւորը գեւերու հիւր ընկալէ », ուստի և իւր խորհուրդներն ու գործքերն ալ դիւային են, որ չեն վայելեր կրօնի սրբութեան : Աւրեմն մեծն Աղէքսանդրի ըսածին պէս պէտք է կամ անուննիս փոխելք կամ գործքերնիս . քանզի Աստուած սուրբ է և կը կամի որ մեք ալ սուրբ լինիմք . « Քանզի կու չեաց զմեզ Աստուած ի սրբութիւն և ոչ ի պղծութիւն » :

Որպէս զի չըստիպուիմք աւելի ան պարկեշտ իրողութիւններ յայտնել այս մասին այսչափ հերիք սեպելով անցնիմք օրինալանցութեան վերայ ալ բիչ մը խօսիլ և վերջացնել :

Ի .

ՕՐԻՆԱՑ ԱՐՀԱՄԱՐՀՈՒԹԻՒՆ

Յայտնի է որ օրէնք մը կը հաստատուի անկարգութիւնները կարգաւորելու և թիւրութիւններն ուղղելու համար : Ան հասարակ օրէնքն այն տեղերն զգալի կը լինի, ուր անկարգութիւնք կը յաճախեն : () րէնք եղած տեղը նորա տրամադրութեանց դէմ տեղի ունեցած շարժումները՝ եթէ օրէնք դրուելէ յառաջ լոկ թերութիւն կը համարուէին, որէնքը սահմանուէին վերջը այն ամեն զանցառութիւնք և ընդդիմութիւնք կը լինին յանցանք, մեղք և ոճիր : Ինչպէս առիթ ունեցանք շատ տեղ ցոյց տալ թէ օրէնք չեղած տեղը հաստատուն բարութիւն չը լինիր, նոյնը վերստին կը կրկնեմք : Քանզի ուր որ օրէնքը չի չխէր, այն տեղէն կարգաւորութիւն յուսալն ան մտութիւն է, և ուր կարգ և կանոն չըկայ, այն տեղ ուղղութիւն չը լինիր, իսկ ուղղութիւն չեղած տեղն անհաւրին է որ բարի բան մի հաստատու տութիւն գտնէ :

Եթէ օրէնքը չէ իշխողը, ուրեմն կիրքն է . և հնազանդութիւնները կիրքերու նուիրուած են . ո՛հ և ի՛նչ աղետալի կը լինի այն տեղին վիճակը, ուր մարդկային յեղձեղուն և անսանձ կիրքերը կը տիրեն : Անգաւոր ամեն բան շփոթութեան մէջ կը լինի . ամեն մարդ իւր միտքը իւր գործը լաւ կը համարի, անդ մոլութիւնք և մոլորութիւնք անսանձ կը յառաջանան . անգթութիւնք և զրկանք սուր կը շողացնեն, ստութիւնն ու խարդախութիւնը, կեղծաւորութիւնն ու նենգութիւնը օձի պէս կը սողան և անմեղաց սիրտն ու հոգին կը թունաւորեն : Աստիճա՛ր՝ ատելութեան, անարգանաց և սիրակալութեան կամ

վրէժինդրութեան դաշնակից լինելով խաւարի մէջ թակարթներ կը լարէ , և բաղմոյս կը յաջողի արդարութիւնն ու անմեղութիւնը թակարթել , յառաջադիմութիւնը , լուսաւորութիւնը , ազգային օգուտն ու բարիքը այն տեղ , այն խաւար ծուղակին մէջ կաշկանդել , եթէ ոչ կորուսանելու՝ գէթ առ ժամանակ մի արգիլելով նոցա արդէանցը խափանարար լնելու համար : Վասն զի արդարութեան վերայ հիմնուած շրջահայեացք և անաչառ օրէնքն է որ կիշխէ , այլ շահախնդրութեան ջախջախ եղեգան կռթնած , անձնասէր կամապաշտութեան կոպտութեամբ զննուած , հազար նկատումներով բիւր երկիւղներով և կառկածներով շրջապատեալ կիլքն ու կամքն է անդ իշխան և կառավար , որ հրամաններ կրնէ . եթէ հասարակաց միասակար ալ լինին , սակայն ինքը կը պնդէ և գործադրութիւնը կը պահանջէ , եթէ իրեն միասակար լինին ուրիշ պատճառներով ետ կառնէ . շինելու տեղ կեղծանէ , կանգնելու տեղ կը քանդէ . և այսպէս թէ ինքն և թէ ժողովուրդը կատաղի փոթորիկներով յուզուած ծովուն ալեաց մէջ աստանդական տատանող նաւուն կը նմանի , որ ոչ կարող է հանգիստ լինիլ , և ոչ դէպ ի իւր նպատակը գիմել , այլ շարունակ իւր կորստեան վտանգին ըստ պատելով կը ծփոյ և կը հեծէ : Վայ ուրեմն այն խեղճ ժողովրդեան , որ առանց բարեկարգ օրէնքի կառաջնորդութիւն , բայց և առաւել վայ այն առաջնորդին որ ժողովրդեան լուութեան համար սահմանուած օրէնքը կարհամարհէ : Եթէ օրէնք հաստատողը օրհնութիւն պիտի ստանայ , ուրեմն անէ՞ք անոր , որ օրէնքը կարհամարհէ և կեղծանէ :

Հարկ չի կայ կարծեմ եկեղեցւոյ

պաշտօնէից օրինադանց կամ օրինաց արհամարհող լնելը հաստատելու կամ ժխտելու : Վասն զի մինչ ցարդ մեր խօսածներէն կը հասկցուի , որ նոքա իբրեւ օրինաց աւանդապահներն ըլլալով հանդերձ՝ իրենց ապօրինի գործքերովը օրէնքներն արհամարհած և օրինադանց գտնուած են , որով այսչափ չարիք հասուցած են ազգին և իրենց գլխուն :

Որչափ ցաւալի է տեսնել , Եկեղեցւոյ պաշտօնեայն , Լստուծոյ հօտին առաջնորդը որ օրէնք կարհամարհէ , մինչդեռ իրմէն օրէնք կը պահանջուի . բայց ի՞նչ կը լինի իւր արհամարհանաց հետեւութիւնը , լսենք Տիրոջ : « Բահանային չթուները պէտք է գիտութիւն պահպանէ և անոր բերնէն օրէնք պիտի խնդրուի . ինչու որ ամենակալ տիրոջ հրեշտակն է , իսկ դուք ճամբէ դուրս ելաք եւ շատերը օրէնքին նկատմամբ գայթակղեցուցիք . . . և սա՛լ զձեզ բոլոր ազգաց մէջ արհամարհած և երեսէ ձգուած թուելով՝ անարգեցի . պատճառ որ իմ ճոռնապարհս չը պահեցիք , այլ օրէնքը կը ծռէիք և ակնառութիւն կրնէիք » : Լստուած ամենաբարին ինքն գողով ծալբագոյն բարի , կուգէ որ իւր բանական արարածներն ալ բարութք և կարգաւորութեամբ անցնեն սոյն կենցաղական յաւիտենիս շրջանը և անվախճան յաւիտենին մէջ արժանաւորութեամբ մտնել պատրաստուին , ապա թէ ոչ ինչպէս անբան ու անզգայ արարածոց վերայ օրէնք մի կիշխէ և այն օրէնքէն դուրս ելնողը անշուշտ իւր երջանկութենէն , հանգստութենէն և մինչեւ իսկ կեանքէն ալ կը զրկուի , նոյնպէս եւ բանական էակին , մարդուն համար ալ բայց ի բնականէն՝ բանական օրէնքներ ալ տրուած է . որոցներհակոյճ և դորս արհամարհողն ալ իւր ներհակը պիտի

կրէ . քանզի այսպէս կրտսառնայ Մա-
տուած : «Իմ ժողովրդեանս առաջ-
նորդներն իրենց փափկութենէն պիտի
իյնան , և իրենց չար ընթացքին հա-
մար պիտի մերժուին » : — «Նա եւս
այդ հովիւներուն հակառակ եմ . և
անոնց ձեռքէն իմ խաչներս պիտի պա-
հանջեմ և անոնց բերնէն պիտի ազա-
տեմ զանոնք , որ ալ անոնց կերակուր չը
լինին , և այդ հովիւներն ալ չը պիտի
արածեն իմ խաչներս » : — Հանէք այդ
չար ծառայն արտաքին խաւարը , այն
տեղ թող լայ և ակռաները կրճտէ :

Այսպէս ահա աղետալի է այն ե-
կեղեցւոյ պաշտօնէին ներկայ վիճակը
և վախճանը , որ իւր կոչման ու պար-
տաւորութեանց ներհակը գործելով
պարտադանց կը լինի ու քար գայթակ-
ղութեան կը դառնայ անմեղաց առ-
ջեւ : Արհամարհե՛ք է նա աղբաց եւ
ազանց մէջ . Աստուծոյ երեսէն ձգուած
չարաչար մոլորութենէ ՚ի մոլորութիւն
կը գլորի միշտ և իրեն համար աղետա-
լի վախճան կը պատրաստէ : Թող չը
խաբուի այնպիսին կեղծաւոր շողբորթ-
ներու սուտ գովեստներուն և նենգա-
ւոր դաւաճաններու յուզայեան համ-
բոյրներուն . որք իրենց շահասիրու-
թեան , փառասիրութեան և անձնա-
կան որ և իղէ վատ կիրքերնուն գոր-
ծիք ընելէն վերջը պատրաստ են օր մի
գահալիժել յանդուճոյս անարգու-
թեան և անպատուութեան :

Օրինազանցին համար սահմա-
նուած այս փոխարինութեանց առհա-
ւատեցայն ամեն օր կրնդունին օրինա-
զանցք , բայց ոչ իրենք կրդուչանան
և ոչ այլք կը խրատուին : Պէտք է ըզ-
գուշակալ , Հարք , ապա թէ ոչ մօ-
տալուսէ այն մեծ և բոլորական հա-
րուածը որ օրէնքն արհամարհողներու
համար սահմանած է աստուածային ի-
մաստութիւնը , և զոր շատերը կրե-

ցին և կը կրեն միշտ , այն է , եղծումն
և ապականութիւն , արհամարհանք և
անարգութիւն : Հատերուն մէջէն մէկ
նշանաւորն ըսեմ . Իարձրաստիճան ե-
կեղեցական մի , գրեթէ եռեսուն տա-
րի յառաջ այս տեղ գտնուելով մի օր
հասարակ միաբաններէն մէկուն հրա-
ման մի կրնէ . նա ալ ուրիշ գործի ղրը-
կուած լինելով կը պատասխանէ թէ
հիմա ժամանակ չունիմ : Եկեղեցականը
իւր հրամանին չի կատարուիր տեսնե-
լով սաստիկ կը զայրանայ և խորոտա-
նօք սարսաղելքներ կրնէ , անարգանք
և լուտանք կը թափէ խեղճին գլխուն .
եւ յանկարծ պատասխան կրնդունի
թէ «Է՛հ , հանդարտ կեցիր , այս տեղ
ձեր . . . լեռները չենք » : Արդապե-
տը թէ և նորէն կրտսառնայ , բայց մի-
աբանը առանց մտիկ ընելու արհա-
մարհանօք կը մեկնի : Այս վարդապե-
տը ուրիշ եկեղեցականաց հետ նստած
ատեն սոյն դէպքը վշտագին սրտիւ
կը պատմէ և վերջը սա նշանաւոր
խօսքը կը յաւելու . «Սէնք , կրտէ ,
արժանի եմք այս արհամարհանաց ,
և տակաւին քիչ է մեզ համար .
քանզի իրաւ որ մեր տեղը շատ ան-
վայել կերպով կը վարուիմք և արհա-
մարհանօք կը խօսիմք մեր ստորագ-
րեալներուն և ժողովրդեան հետ , հի-
մա արդարութիւն է որ մենք ալ այս-
պէս անարգութիւնք » : Եկեղեցւոյ այս
անարժան պաշտօնեայն այն ատենէն
մինչ ցարդ կապրի խաբէութեամբ և
լի անարգանօք . այդ դէպքը թէպէտ
ղգացած էր , բայց խրատ ըլլալու չափ
ներգործութիւն ըրած չէր իւր վերայ .
ուստի շատ անգամ շատ անարժան գոր-
ծերու մէջ գտնուեցաւ , յանդիմանուե-
ցաւ արտաքսուեցաւ առաջնորդութէ .
անարգաբար կրճափոխութեան դի-
մեց , և լրբօրէն քարոզներ տուաւ ՚ի
նպատակ Պատրիարք եկեղեցւոյն . յե-

տոյ նորէն ետ դարձաւ, իւր ճարպիկ ճարտարութեամբը նորէն պաշտօններու անցաւ, ՚ի վերջոյ յանդուգն անհրնազանգութեամբ և օրինազանցութեամբ եկեղեցական բարձրագոյն աստիճանի ձկտել յանդգնեցաւ ինքն ընտիր և ինքնակոչ . . . լինելով. ամեն ցածութիւն և անարգութիւն կրեց և այսօր քեզ՝ երեսէ ձգուած կը կենայ վանքի մի խորը : Արդ այս անձը եթէ առաջին փոքր հարուստներէն խրատուէր, փորձառու լինէր և կեանքը կարգադրելով իւր կոչման արժանանար, անշուշտ մեծամեծ պատուոյ պիտի հասնէր և եկեղեցւոյ մեծ ծառայութիւններ պիտի ընէր. քանզի բոլոր բնական պիտանի ձիրքերով զարդարուած է, բայց ՚ի ստացական կըրթութենէ : Այսպէս նաեւ շատերը պատժուած են և կը պատժուին : Բայց երանի՜ թէ այս հարուստները միայն մեր վերայ գային, և մեր օրինակովը զեղծանող օրինազանց ժողովուրդը ազատ քնար օրինաց արդար հատուց մունքէն : Այլ յաւիտեական օրէնքը անաչառ է, իւր արդարութիւնը ամենուն համար է. նա կը պատուհասէ զամենքն ալ առանց խորութեան. բայց այն ամենուն արտասխանատուն մենք պիտի լինինք. « Եթէ իւր անորէնութեան մէջ պիտի մեռնի, բայց նորա արիւնը քու ձեռքէդ պիտի սահանջուի » :

Սեղմէ ոմանք Աստուծոյ, ատեալնէն փոխանակ զԱստուած և նորա օրէնքները քարոզելու. շատ անգամ, գուցէ յանգէտս կամ դիտմամբ, անուղղակի իրենք զիրենք կը քարոզեն, շատ անգամ օրէնքներ կ'եղծեն եւ խեղճ ժողովրդեան ստուծիւն ու գողութիւն ընելու թելադրիչ խօսքեր կը խօսին, որ ոչ Աստուծոյ օրէնքէն է և ոչ ուրիշ հաստատուն հիմ մի ունին,

այլ լոկ իրենց մոլորութենէն յառաջացած կամահաճ հնարքներ և անխոհեմ գիւտեր, զորս իբր իրենց՝ հանձարոյն հրաշակը կը ներկայացնեն հրապարակ՝ առանց զգալու և տեսնելու թէ ինչ վատ ներգործութիւն կը նէ ժողովրդեան սրտին և որչափ կը խանգարէ նոցա բարոյական կենաց ուղղութիւնը : Արդարեւ պէտք է խօսիլ, եկեղեցւոյ բէմէն ՚ի լուր ժողովրդեան կամ առ տնին յունկանէ պէտք է քարոզել, բայց միշտ ճշմարտութեան և բարոյական ուղղութեան պատկառկալով և ոչ թէ ճարտարութիւն ծախելու համար սոխիցիփխս բերնին եւ կամը դուրս տալով. որք և Աստուծոյ Հոգին ալ կը թնամանեն՝ երբ անմեղ տաքար կըսեն թէ « Սուրբ Հոգին կը տայ մեզ և մեր ալ ձեզ » . բայց Աստուծոյ Հոգւով խօսողը Աստուծոյ խօսքը կը խօսի. Սուրբ Հոգին՝ ճշմարտութեան հոգի է. և ստուծեան հետ մասնակցութիւն չունի . . . :

Այս պէտք է խօսիլ ճշմարտութիւն, բնիք, բայց պէտք է կարծենք որ լոկ խօսելով ազատած կը լինինք պարտքէ. ոչ : Վանքի մեզ լուրը եթէ մեր խօսքը մեր գործքերով ապացուցուած չը տեսնէ, նորա ճշմարտութեան վերայ կասկածելով չուղուիր. որով և մեր Աստուծոյ խօսքին ազդեցութիւնը ժողովրդեան համար տկարացուցած և կտարած կը լինինք և կը մերժեմք ու կը հեռացնեմք մեր վերայէն Աստուծոյ թագաւորութիւնը. ուստի և արժանի եմք արհամարհանայ :

Ո՛վ Հաբէ իմ, մանաւանդ դուք որ բարձր աստիճաններու մէջ գլուխուելով իրաւունք ունեցած էք միւս կարգաց ընտրութեան, ձեռնադրութեան և նոցա վարուց վերայ, զգոյշ կացէք, որ մի գուցէ ձեր խօսքովն և

գործքովը առիթ տուած լինիք նոցա մտութեանց . մանաւանդ խիստ մեծ դպուշութեան կարօտ է ձեր այն ամենափութանգաւոր ընթացքը որ մէկուն պատժածը և արտաքսածը միւսնիդ առանց քննութեան կը յարգէք , կը մեծարէք և փափուկ պաշտօններ կը յանձնէք և վերջը վիշտ կը կրէք թէ դուք և թէ ժողովուրդը : Ս'էկեղնիդ կարգէ կը լուծէք , միւսնիդ կարգ կուտաք . իսկ յանցաւորը կարծես իւր վատութիւնքն ապացուցանելու և կարգէն լուծողին արդարութիւնը հաստատուելու համար կերթայ նորէն անշուր չարիքներ գործելէ զինի կրօնափոխութեանարդութիւնն ալ յանձն առնելու չափ կը ցածանայ յանարգութիւն և 'ի նախատինս իւր պաշտպանին , 'ի վնաս և 'ի գայթակղութիւն ազգին : Ահա այս կերպիւ յանցաւոր պաշտօնեայք անասնձ ազատութիւն գտած են . և ոչ միայն չեն ուղղուիր , այլ և իրենց բրած ապիրատութիւնները քաջաբերուած տեսնելով՝ ալ աւելի կը չարանան , որոց պատճառը դուք և ձեր իրարու հետ ունեցած հակառակութիւնն է . որով ժողովուրդը կը հարստահարի և կը թշուառանայ : Իսէրըն Աստուծոյ Հայրք , պաշտօնեայք եկեղեցւոյ , այս պատկառելի անունը ամօթ թող ազգէ ձեզ , Աստուծոյ օրէնքներուն խոնարհութիւն հնազանդեցէք և ձեր այդ անձնական հակառակութիւններէն մէկդի կեցիք , ափսոս է ժողովուրդեան . դուք այդ իշխանութեանց և այդ դահերուն վերայ միշտ չէք մնար , բայց ժողովուրդը միշտ կայ , և ձեր թողած վատութիւնն ու լաւութիւնն ալ միշտ պիտի մնայ : Արխեպիսկոպոս ամենայն ակնածութեամբ որ առանց գիտմանելու և փոփանալու ընթեռնուք , Հայրք իմ , ձեր մէկ խոնարհ սրբաշնորհին սոյն տկար խօսքերը՝ ոչ թէ դատելու համար , այլ օգտելու նպատակաւ ընդունիք զայն : Ահա չէք զուրք Հոգին Աստուած , որ մեր ամենուն սրտին վրայ ներգործելով տպաւորէ իւր կամքն ու հաճոյքը որպէս զի հետեւելով անոր՝ ազատ լինիմք ամեն տեսակ գերութիւններէ , յորս կաշկանդուած եմք այսօր գրեթէ ամենքնիս ալ :

Իայց եթէ պատահի որ իմ սիրելի պաշտօնակիցքս այնչափ առաքինացած լինին որ ազատ համարին զիրենք ամեն տեսակ թերութենէ և ծանր գայիրենց իմ խօսքերս , այն ատեն ամեն պակասութիւն իմ վրայ կառնուամ և այս ամենը ինձ և իմ ուղղութեան համար միայն ըսած կը լինիմ , սրտանց ուրախ լինելով իմ պաշտօնակցացս իմաստութեան , ժրութեան , առաւտածեռնութեան խաղաղասիրութեան , խոնարհութեան , պարկեշտութեան , ողբախոհութեան և օրինապահութեան վերայ :

Ս'եր սոյն երկու խօսքը լրացնելէ վերջը կուգեմք կարճ 'ի կարճոյ պատասխանել մեր այն ազնիւ հարց , եղբարց , և բարեկամաց , որք թէ ուղղակի և թէ անուղղակի քանի մը դիտողութիւն ընել հաճեցան :

1) Կրսեն թէ « Ի սաճները լաւ են և ճշմարիտ , բայց հարկ չէր եկել ղեցակաւի մի խօսիլ եկեղեցականաց վերայ . - Ս'ենք ալ կրսեմք . Այն որ լաւ է և ճշմարիտ , ուրիշ կը խօսուի թող խօսուի , ընդունելութեան արժանի է և ոչ դիտողութեան . իսկ եթէ ձեզ ծանր կուգայ ձեր պաշտօնակցին անկեղծութիւնը , ահա ես կը լռուեմ , և դուք պատրաստ եղիք Արեւելեան Սամրոյ մէջ կարգալ և լսել . քանզի նա մօտերս սկսած է անկրօն կրօնաւորներ վերնագրով յօդուած մի հրատարակել , ուր կարծեմ խիստ տը

գեղ սկստի տեսնէք ձեր պատկերը . և ահա գրողն աշխարհական է և առաւել ամօթ կը բերէ ձեզ, բայց . . .

— 2) Լլսեն թէ, առանց բացառութեան բոլոր եկեղեցականները մէկ ջրով լուացեր են . կը պատասխանեմք . Սէք խօսած եմք տգէտ, անգործ, ագահ, խռովարար, հպարտ, պճնող և օրինազանց եկեղեցականին վերայ . այս կ'պակասութիւններէն չունեցողը, եթէ կայ՝ թող մեր ակնածական յորդանքն ընդունի . և թող գիտնայ որ մեր խօսքերն իրեն համար չեն :

— 3) Հատերը կրսեն թէ, « Լյա ինչ երկու խօսք էր, որ ոչ լրացաւ և ոչ լրանալիք ունի : Լյա ալ կաւետեմ անոնց, թէ ահա լրացաւ, սակայն դեռ երկու խօսք ալ չեղաւ : Վանջի նկատելով եկեղեցւոյ պաշտօնէից ղեղծեալ վիճակը, տեսնելով նոցա բուն կոչման ներհակ բռնած ընթանցքին և առ հասարակ սկսած դայթակոտութիւնն, և քննելով սոցա շարժառիթները, այն ատեն մեր խօսածը կէս խօսք ալ եղած չը լինիր տակաւին . և եթէ այսպէս երթայ, դեռ եւս շատ ու շատ պիտի խօսուի : Լյա մեր այս չափը հերքեցեալով կը լռեմք, յիշելով այս տեղմեր բազմերախտ Հօր Ս . Վրի գոր լուսաւորչի սա հետեւեալ պատուական խօսքը . « Հնորհալից մտաց և հաւատացելոց սակաւ բանք իրատուց բաւական են առ 'ի ուղղութի, իսկ անհաւատից և անհնորհաց՝ և յուրով բանք իրատուց ոչ ինչ օգուտ գործեն, որոց խաւարեալ են միտք իւրեանց, և օտարացեալ են 'ի Հնորհաց անտի Լստուծոյ » : (Բաժախապա .

Սմբէէ Վ . Սարկիսիան :

ԺԱՄԵԼԵԿԱԳՐԵԿԵՐ

Փետրվար 4 ին փոքրիկ Յոյն տղայ մի փողոցը խաղած ատեն նոյն տեղ գտնուած հորին տախտակէ խուփին վրայ կայնելով խուփը կը սահի և տղան հորին մէջ կ'անկանի . ընկելքը խաղի զրաղած լինելով չեն տեսներ, և յետոյ երբ զայն բնոռւելով չեն գտններ, կը ցրուին : Երեկոյն տղուն դէմբաղդ ընտանիքը տեսնելով որ տղան տուն չի դառնար, շատ խուզարկութիւններ կ'ընեն, բայց անօգուտ . 'ի վերջոյ Ջհորոյն բերանը բաց լինելէն կատկածելով մարդ իջեցուցին, որ մանկան անշունչ դիակը դուրս հանեց : Լյա դէպքը խրատ թող լինի ծնողաց, որ իրենց զաւակները փողոց երթալ եւ խաղալ չի թողուն, ուր բաց 'ի բարբոսի րիւր փտանքներէ, այսպէս բնական վտանգներ ալ պակաս չեն :

— 10 . Յոյն Կպիսկոպոս մի Սուսաց վանքը պատած ատեն յանկարծակի իյնալով կը մեռնի :

— 12 . Սաքսոնիայի Վուքսը Յոսպէ հասաւ, ուր ըստ արժանեցն ընդունուեցաւ և հետեւեալ օրը կէս օրէն յետոյ քաղաքս հասաւ, զոր դէմաւորելու գացին տեղւոյս Սեմ . Սառավորիք ձիաւոր և հետեւակի զօրօք և նուագարաններով . և Վերմանիոյ Հիւստտոսն : Քաղաք մանելու ատեն թնթանութներ արձակելով տղջուկներ, 'յորին բարձրութիւնը իւր այցելութիւնները կատարելով, նոյն շքեղ հանդիսիւ ամսոյս 18ին քաղաքէս մեկնեցաւ :

— Յոյն միաբանութիւնը տեղացի մի քանի աղքատ ընտանեաց հաց տալը դադրեցուց : 'Երբնաիր Պատրիարքին սրտածառաւ միաբանութեան և տեղացի ժողովրդոց մէջ եղած անհամաձայնութիւնը տակաւին կը շարունակուի :

ՅԱՆԿ

ՓԵՏՐՎԱՐ

Հանդէս տարեդարձի նահատակութեան Ս. Վարդանանց և յառանգաւորաց վարժարանի Սուրբ Լ'թուոյս և ճառ .	25
Պիտոզութիւն .	29
Իշխան մը իւր միակ անձին պատասխանատու չէ . այլ և հպատակաց ամեն միոյն .	32
Օգեղեցիկութենէ Ս. Գրոց .	34
Նուիրատուութիւն .	35
Պիւտժէ .	36
Իւան 'ի նահատակութիւն Ս. Վարդանանց .	33
Լըրիւ խօսք Լիկեղեցւոյ պաշտօնէից ուղղուած . (շարո . և վերջ) .	40
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	47

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 էրեսէ բաղկացեալ մեկուկէս
ութածալ թղթով .
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիտիյէ , հանդերձ ճանապարհի
ծախքովը կանխիկ վճարելի .
- Գ. Զատ տետրակ առնել ուղղող , պետք է ամեն մէկ տետրին չորս դա-
հեկան վճարէ .